

חיותו – הקדיש הכוי מודאי. ולרבי אליעזר בכל אופן לא הקדיש הכוי כלל, שאין דעתו אלא לחיה ובהמה ודאים (תוס'). ויש סוברים שאם הקדיש חיותו ובהמתו, לא נחלק רבי אליעזר (ערשב"א).

וכן בניירות; 'הריני נזיר אם יש בכרי הזה מאה כור' והלך ומצאו שנגנב או אבד, רבי יהודה מתיר ורבי שמעון אוסר. ופירש רבא שאעפ"י שרבי יהודה מחמיר בסתם-נדרים, כאן שונה שאין אדם מכניס עצמו לספק שהוא חמור מודאי, שלא יוכל לגלח מפני שאינו מביא חטאת מספק (אעפ"י שבדיעבד גילח על עולה ושלמים יצא, לכתחילה אין לו לגלח אלא על שלשת הקרבנות. ר"ן), הלכך בספק כזה מיקל רבי יהודה [ורבי שמעון אוסר אפילו באופן שספיקו חמור מודאו]. והקשו על כך מדברי רב אדא בר אבהו ששנו ברייתא זו אף בניירות שמשון שאין שם גילוח (ולרבא צריך לומר תרי תנאי ואליאב דרבי יהודה (רא"ש). או שנדחו דבריו. עפ"י מאירי. וער"ן).

רב אשי דחה שאותה ברייתא שהתיר בה רבי יהודה (בניירות שמשון. ר"י), משום רבי טרפון היא שאמר לא ניתנה נזירות אלא להפלאה, וכל שאין נדר הנזירות מפורש וברור אצל הנודר – לא חלה הנזירות, ולפי זה מתיר רבי יהודה אפילו לא נגנב הכרי.

א. להלכה פסק הרמב"ם (נזירות ד, יא) ספק נזירות להקל [ומשמע אפילו באופן שאין הספק חמור מודאי, כגון בספק שעתיד להתברר], ואולם משמע שאין צריך 'הפלאה' בשעת הנדר, שאף אם לא ידע כמה כור בכרי ואח"כ מדד ונמצא כמו שאמר – הרי זה נזיר. וכן פסק המאירי. ובאופן שספקו חמור מודאו [כגון במקדש אחת מבנותיו ולא פירש איזו], צדד הרשב"א להלכה שאין אדם מכניס עצמו לספק כזה. ב. לדעת האומר לא ניתנה נזירות אלא להפלאה, הוא הדין לנדרים שהרי הוקשו אהדדי (רשב"א).

הוא הדין לשבועה ולחרם, דינם שווה לנדרים שסתמם להחמיר (רישב"א). ולענין חרמי ציבור נחלקו הפוסקים אם ספקם להחמיר או להקל, כי שמא אינם אלא מדרבנן (ע' בפוסקים יו"ד ריה; נוב"ת יו"ד קמו).

דף כ

כג. הנודר בלשון המשתמעת לשתי פנים או בלשון הנוטה לאיסור מלהתיר, ופירש שנתכוין להתיר, מה דינו?

אף על פי שסתם נדרים להחמיר – פירושם להקל, שאם פירש אח"כ משמעות דבריו באופן שאינו אוסר – מותר (ואין צריך התרת חכם, ואף עם הארץ נאמן על כך. ער"ן כאן ולעיל יח: ורשב"א). ואם פשט משמעות הלשון מורה איסור והוא מפרש במשמעות אחרת, כגון נדר ב'חרם' – ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים (= רשת דייגים). 'בקרבן' – לא נדרתי אלא בקרבנות של מלכים. 'הרי עצמי קרבן' – לא נדרתי אלא בעצם שהנחתי לי להיות נודר בו. 'קונם אשתי נהנית לי' – לא נדרתי אלא באשתי הראשונה שגירשתי; לדברי רבי מאיר אין נשאלים להם, ואם נשאלו עונשים אותם ומחמירים עליהם. ופירש רב יהודה דבריו: תלמיד חכם אינו צריך שאלה. ועם הארץ (שאינו נאמן. ר"ן ורא"ש) – מתירים לו בפתח ולא בחרטה. ואם עבר על נדרו ובא עתה לישאל – עונשים אותו (כדין שאר נדרים החלים מדאורייתא) לנהוג איסור כמספר הימים שנהג התר. וחכמים אומרים: פותחים להם פתח ממקום אחר (כלומר בחרטה, ואין צריך פתח מגופו של נדר. ואם עבר על הנדר – אין עונשים אותו (ר"י רשב"א ר"ן). ור"ת פירש שחכמים אינם חולקים על כך שפותחים לו פתח ממקום אחר ולא בחרטה). ומלמדים אותו לנהוג איסור בנדרים הללו.

- א. הלכה כחכמים שאין עונשים אותם ופותחים בהם בין בפתח בין בחרטה (ר"ן ומאירי, וכ"מ ברמב"ן). והרמב"ם (ב,יב) פסק שפותחים פתח ממקום אחר. ובתוס' נסתפקו שמא הלכה כאן כרבי מאיר. ב. בנדרים דאורייתא, אמנם גם בהם קיימא לן פותחים בחרטה, אבל אם עבר עליהם ובא לישאל – אין נזקקים לו עד שינהוג איסור כימים שנהג התר (ר"ן ועוד). ואם היה הנדר לזמן מרובה, יש שנסתפקו לומר שאין צריך לנהוג איסור אלא שלשים יום, כדברי רבי יוסי לענין נזירות (עתוס' עפ"י התוספתא. והסיקו שהדעת נוטה שהלכה כרבי יהודה. גם המאירי נקט לעיקר שבנדר אין חילוק בדבר).
- וב"ד שנוקק להתיר מיד למי שעבר – אינו עושה כדין (רב יוסף. וגורעים בו אבל אין מנדיים אותו. פהרא"ש), רב אחא בר יעקב אומר: מנדיים אותו (את מי שנוקק לו. רמב"ן ור"ן. ו"מ בענין אחר). וכן המלמד התר בנדרים הנ"ל בלא פתח – מנדיים אותו, שאינו עושה כדין (רמב"ן). ובאופן שיבוא הדבר לידי מכשול ע"כ, כגון במעשה שהיה באחד שנדר מכל פירות חוץ מדגן, שאם היו אוסרים לו לא היה עומד בנדרו וגם אם יזהר, יסור כחו מעליו ולא יוכל לעסוק במלאכת שמים – היה מי שנקט להיזקק לו לאלתר ולהתירו על ידי פתח [אבל לא בחרטה בעלמא, לפי שעבר על נדרו. והרשב"א שאל על טעם הדבר] (מובא בר"ן בריטב"א ובמאירי).
- ג. התוס' כתבו להסתפק שמא דוקא בעם הארץ הבא לישאל מחמירים עליו ועונשים את העובר, אבל לא בא לישאל – לא.
- ד. הרמב"ם (ב,יב) כתב, בין שהיה הנודר תלמיד חכם או עם הארץ, גוערים בהם ומלמדים אותם שלא ינהגו מנהג זה בנדרים ולא יהיו נודרים דרך שחוק והתול.

הנודר איסור בסתם, ובלבו מגביל הדבר ליום אחד – אין הולכים אחר מחשבת לבו, שדברים שבלב אינם דברים [מלבד במקום שהיה מוכרח לידור כן כדי להציל עצמו] (עפ"י גמרא להלן כת. ורשב"א ור"ן). ויש אומרים שזהו רק בעם הארץ, אבל תלמיד חכם נאמן לומר שבלבו היה ליום אחד (עפ"י תוס' שבועות כו: בתירוץ אחד).

ובכגון שנתכוין לאסור פת חטים והוציא מפיו 'פת' סתם, הואיל ובדעתו היה לומר חטים אלא שנתקל בדיבורו, הרי אין פיו ולבו שוים ואינו אסור אלא בפת חטים (רשב"א ור"ן שם. וכן דעת הרמב"ן ועוד). ויש אומרים שאפילו נתכוין לומר 'פת' ותו לא, אינו אסור אלא בפת חטים כי כן משמעות 'פת' סתם (עפ"י תוס' שבועות שם בתירוץ השני).

- כד. א. אלו דברים אסרו חכמים להיות רגיל בהם משום הרחקה מן האיסור?
 ב. אלו הנהגות קדושה וצניעות מובאות בסוגיא?

א. תנא, לעולם אל תהי רגיל בנדרים – שסופך למעול בשבועות.
 א. יש גורסים 'למעול בנדרים' (וכן נקט החת"ס, שהעובר על הנדר חמור יותר מעובר על השבועה, ורק לענין שבועת שוא ושקר חמורה השבועה יותר מן הנדר).

ב. אחד מתנאי 'קבלת חברות' הוא – לרבי יהודה – שלא יהא פרוץ בנדרים (דמאי ב,ג), כי אפילו מקיים דבריו, מחמת ריבויים אי אפשר שלא יעבור (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם).

ואל תהי רגיל אצל עם הארץ – שסופך להאכילך טבלים.
 אל תהי רגיל אצל כהן עם הארץ – שסופך להאכילך תרומה (ואפילו כהן אל יהא רגיל, שסופו להאכילו תרומה טמאה. כגרסת הר"ן. וע' קר"א).

ואל תרבה שיחה עם האשה – שסופך לבא לידי ניאוף.

ב. רבי אחא ברבי יאשיה אומר: כל הצופה בנשים סופו בא לידי עבירה. וכל המסתכל בעקבה של אשה – הויין לו בנים שאינם מהוגנים. אמר רב יוסף: ובאשתו נדה. אמר רבי שמעון בן לקיש: 'עקבה' ששנו – מקום הטנופת (עגבותיה, גם כשהיא בבגדיה. מאירי) שהוא מכוון כנגד העקב. מותר להביט באשתו כשהיא נדה ואע"פ שהיא ערוה, ואע"פ שיש לו הנאת לב ממנה בראיה – הואיל והיא מותרת לו לאחר זמן אינו בא בזה לדבר מכשול, אבל במקום הסתר שלה אסור להסתכל כאמור (עפ"י רמב"ם וראב"ד איסור"ב כא, ד).
תניא, בעבור תהיה יראתו על פניכם – זו בושה. לבלתי תחטאו – מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא. מכן אמרו סימן יפה באדם שהוא ביישן. אחרים אומרים: כל אדם המתבייש, לא במהרה הוא חוטא. ומי שאין לו בושת פנים – בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני.

אמר רבי יוחנן בן דהבאי: ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת [כלומר, חכמים המצויינים (בהנהגתם, בקדושתם ובמעשיהם) כמלאכי השרת]; חגרים, מפני מה הויין – מפני שהופכים את שולחנם. אילמים – מפני שמנשקים על אותו מקום. חרשים – מפני שמספרים בשעת תשמיש [ודוקא בדברים אחרים מלבד בענין התשמיש, שזה מותר]. סומים – מפני שמסתכלים באותו מקום. אמר רבי יוחנן: זו דברי יוחנן בן דהבאי, אבל אמרו חכמים אין הלכה כדבריו אלא כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה. וכן אמר רבי לאשה אחת שקבלה לפניו על בעלה שהפך שלחנו.

א. יש אומרים שביאה שלא כדרכה מותרת באשתו מצד הדין, רק אם לא יוציא זרע (עפ"י רמב"ם איסור"ב כא, ט; תוס' יבמות לד בתירוץ אהר). ויש אומרים שאפילו בהוצאת זרע מותר אם עושה כן באקראי שמתאוה לדבר זה ולא כדי להשחית זרעו (עתוס' שם בשם ר"י, ובסנהדרין ובכתובות לט. ושיטמ"ק שם; אה"ע כה ורמ"א, ובמובא ביבמות לד). ומשמע בגמרא שהאשה משועבדת לבעלה אף לענין זה כאמור. ומ"מ אין בדבר משום מצות עונה (ע' אגרות משה אר"ח ח"ד עה, ב).

ב. אף על פי שהדברים הללו מותרים מן הדין, מדת חסידות שלא יקל אדם את ראשו לכך ושיקדש עצמו בשעת תשמיש. ולא יסיר מדרך העולם ומנהגו שאין דבר זה אלא כדי לפרות ולרבות (רמב"ם שם. ובשלחן ערוך כתב על ההסתכלות והנישוק לשון 'אסור' [ואף שבגמרא אמרו התר, י"ל עפ"י המאירי שלא דברו חכמים אלא כנגד יצר הרע שאי אפשר לכל בני אדם לקדש עצמם במותר להם. והשו"ע דיבר מצד עיקר הענין]. וכתב עוד שבנישוק יש גם משום בל תשקצו את נפשותיכם. וילה"ע מדברי הרמב"ם 'מנשק בכל אבר ואבר שירצה'. וע"ע אג"מ יו"ד ח"ג נד, א).

ואין דעת חכמים נוחה למי שהוא מרבה בתשמיש המטה ויהיה מצוי אצל אשתו כתרנגול, ופגום הוא עד מאד, ומעשה בורים הוא, אלא כל הממעט בתשמיש הרי זה משובח, והוא שלא יבטל עונה אלא מדעת אשתו (רמב"ם איסור"ב כא, יא). וכך הוא דרך תלמיד חכם שינהיג עצמו בקדושה ולא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול ולא יקל בראשו ביותר ולא ינבל את פיו בדברי הבאי אלא, ולא יספר וישחק מעט עמה כדי שתתישב נפשה, ויבעול בבושה ולא בעזות ויפרוש מיד (רמב"ם דעות ה, ד).

כל הנוהג מנהג זה, לא די לו שקדש נפשו וטהר עצמו ותקן דעותיו אלא שאם היו לו בנים יהיו נאים וביישינים ראויין לחכמה ולחסידות. וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחשך – יהיו לו בנים כמו אותם העם (שם ה).

שאלו את אימא שלום (אשתו של רבי אליעזר): מפני מה בניך יפיפין ביותר – אמרה להם: אינו מספר

עמי לא בתחלת הלילה ולא בסוף הלילה אלא בחצות הלילה (י"מ כדי שלא יהא דעתו על נשים אחרות המהלכות בחוץ בתחילת הלילה ובסופו. והרמב"ם (דעות ה,ד) כתב לא בתחילת הלילה שהוא שבע ובטנו מלאה ולא בסופו כשהוא רעב אלא באמצע כשיתעכל המזון שבמעיו. ועוד כתב (איסור"ב כא,י) שדרך קדושה היא), וכשהוא מספר מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד. ואמרתו לו מה טעם? ואמר לי: כדי שלא אתן את עיני באשה אחרת ונמצאו בניו באים לידי ממזרות. ולא תתרו אחרי לבבכם – מכאן אמר רבי: אל ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר. לא נצרכה אלא אפילו שתיהן נשיו (רבינא).

וברותי מכס המרדים והפושעים בי – אמר רבי לוי: אלו בני תשע מדות; בני אימה (הרא"ש והמאירי גרסו 'אמה' שהורגלה להיות שטופה בזימה), בני אנוסה (אחת היא עם 'בני אימה' אלא שזו אנוסה ממש וזו אינה אנוסה ממש אלא מתוך אימתו נזקקת לו שלא כרצונה. ר"ן), בני שנואה, בני נידוי (הוא או היא. וכן באבלים. פהרא"ש), בני תמורה, בני מריבה, בני שכרות (הוא או היא. רא"ש, רמב"ם), בני גרושת הלב (אעפ"י שאינו שונאה, כי מתוך שדעתו לגרשה מהרהר על אחרת. פהרא"ש), בני ערבוביא (שבאו עליה כמה בני אדם, או שיש לו כמה נשים ודעתו על אחרת. ער"ן רש"י ומאירי. ויש מקום לפרש מי שדעתם טרודה ומעורבת ואינה מיושבת, או בני משוגעת. ערמב"ם דעות ה,ד ומאירי), בני חצופה [התובעת תשמיש בפה, אבל אם משדלתו מתוך דבריה – שבת הוא, והוי"ן להם בנים שאפילו בדורו של משה רבינו לא היו כמותם, כבני יששכר נבוני דבר שיצאו מלאה שריצתה ליעקב].

מובא בזהר שקדושת האדם תלויה בהנהגת קדושה של הוריו בשעת תשמיש. וזה אמור בבחינת 'לבוש' הנשמה, שאין לך נשמה שאין לה לבוש מנפש אביו ואמו, וכל המצוות שעושה האדם וגם השפע שנותנים לו מן השמים, הכל בא ע"י 'לבוש' זה, ואם יקדש את עצמו ימשיך לבוש קדוש לנשמת בנו, ואפילו היא נשמה גדולה צריכה לקידוש אביו כו' – אבל הנשמה עצמה אינה תלויה בזה, ולפעמים נשמת אדם גבוה לאין קץ נמצאת בבן של אדם נבזה ושפל (עפ"י לקוטי אמרים – תניא ב).

פרק שלישי; דפים כ – כא

כה. א. אלו ארבעה נדרים התירו חכמים? האם צריכים שאלה לחכם?
ב. נדרי זרוזין, כיצד?

א. ארבעה נדרים התירו חכמים; נדרי זרוזין (שאינן נודר אלא כדי לזרו חברו להניאו מדעתו וכד'), נדרי הבאי (גוזמא), נדרי שגגות (שסבר שלא נאסר), נדרי אונסין (שאינם ברצונו המלא).

אמר רב יהודה אמר רב אסי: ארבעה נדרים הללו צריכים שאלה לחכם. כאשר אמר זאת לפני שמואל, אמר: התנא שנה 'התירו חכמים' ואתה אומר צריכים שאלה לחכם!

א. כן הלכה, שאינם צריכים התרת חכם (רמב"ם ד,א וש"ר כאן; יו"ד רלב,ג. וכן פירש הר"ן בפשט המשנה. וכ"ה בירושלמי). ומכל מקום אין לידור באותם נדרים כדי לבטל דבריו ('לא יחל דברו' – לא יעשה דבריו חולין (תוספתא, ומובא ברמב"ם ובר"ן). ומדרבנן הוא, וקרא אסמכתא בעלמא. נמו"י), אבל אם נודר כדי לקיים דבריו – מותר (שלחן ערוך שם).

יש אומרים שבני אדם הרגילים באותם נדרים, צריכים כפרה משום 'הן צדק' – שיהא 'הן'